УДК 784: 378.147:792.028

# ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ ЗАСТОСУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ НАВИЧОК У ПІДГОТОВЦІ АКТОРА МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ

Гринь Л.О., ст. викладач, аспірант

*Запорізький національний університет*

Стаття актуальна для розгляду у науковій сфері. Вона торкається як наукових, так і практичних аспектів. У статті розглядаються педагогічні методи застосування вокальних навичок. У ній наголошується про те, що прийоми образного впливу сприяють знаходженню необхідної вокальної установки під час формування голосу актора; подальший розвиток голосових можливостей залежить від методу навчання, в якому враховується вся складність процесу формування співочих навичок.

*Ключові слова: метод, показ, голосоутворення, навички ,голосовий апарат.*

Гринь Л.А. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ПРИМЕНЕНИЯ ВОКАЛЬНЫХ НАВЫКОВ В ПОДГОТОВКЕ АКТЕРА МУЗЫКАЛЬНО-ДРАМАТИЧЕСКОГО ТЕАТРА / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья актуальна для рассмотрения в научной сфере, она затрагивает как научные, так и практические аспекты. В статье рассматриваются педагогические методы применения вокальных навыков. В ней говорится о том, что приемы образного влияния способствуют нахождению необходимой вокальной установки во время формирования голоса актера; последующее развитие голосовых возможностей зависит от метода обучение, при котором учитывается вся сложность процесса формирования вокальных навыков.

*Ключевые слова: метод, показ, звукообразование, навыки, голосовой аппарат.*

Grin L.A. PEDAGOGICAL METHODS OF USING VOCAL SKILLS IN PREPARATION OF ACTOR MUSICAL DRAMATIC THEATRE/ Zaporizhzhya national university, Ukraine.

This article is actual to discerning in science sphere. It embrace theoretical and practical aspects. In article examines pedagogical methods of using vocal skills. An article told us that, draughts vivid influence promotes finding necessary vocal setting on the way of formation actors voice; subsequent development vocal potential depends from pedagogical methods, on which must take into account all complexity process of formation vocal skills.

*Key words: method, showing, voiceformation, skills, vocal organs.*

Основне призначення педагогічного процесу , насамперед вокальної підготовки є формування і розвиток особистості студента. Навчальний процес має свої закони та закономірності, які визначають порядок досягнення цілей і завдань навчання, сприяють ефективному управлінню навчальною діяльністю, дають можливість передбачити результати навчально-виховної роботи, науково обґрунтувати та оптимізувати зміст, методи й форми навчання учнів.

Основні положення теорії розвитку співацького голосу у вокальній педагогіці висвітлювали Л.Дмитрієв, В.Морозов, О.Стахевич; фізіологічні основи постановки голосу – І.Сєченов, І.Павлов, О.Яковлєв; дослідження акустичних особливостей процесу голосотворення – Л.ДмітрієвС, Ржевкін, Р.Юссон; теоретичні основи методики викладання вокалу закладено в працях В.Мордвинова, П.Голубєва, Л.Дмитрієва, А.Здановича.

Про правильний вибір методу навчання свідчить характер діяльності та взаємовідносин учителів і учнів, глибина і міцність набутих знань, навичок, умінь і також те, якою мірою він викликає пізнавальну, емоційну і практичну активність учнів та формує у учнів мотивацію учіння. Мета нашої статті – розкрити педагогічні методи навчання актора при формуванні вокального голосу та застосування вокальних навичок у професійній підготовці.

У педагогічній практиці поширені словесні, практичні, контрольні, самостійні методи. Навчання відбувається за допомогою різних засобів. Особливе місце серед них посідає *слово*. Такий метод має назву вербальний. Основні складові цього методу – розповідь, пояснення, які використовуються з метою повідомлення учням нових знань, пояснення порядку виконання тих чи інших дій.

Практичні методи навчання забезпечують формування практичних навичок і вмінь, загартування психіки учнів та її розвиток. *Показ*, як навчальний прийом часто використовується під час організації та проведення занять практичним методом, що має велике значення для всебічної підготовки.

Ефективність практичних занять забезпечується якісною і всебічною підготовкою, яка включає особисту підготовку педагога, проведення заняття, підготовку учнів тощо. До практичних методів належать різноманітні практичні заняття (вправи, лабораторні роботи, практичні роботи, інструктажі.) В нашому випадку під час занять з вокалу використовуються як словесні методи – розповідь, пояснення, так і практичні методи – вправи, практичне виконання твору. Вправи слід розглядати як планомірно організоване, свідомо осмислене багаторазове повторення певних дій і прийомів, які ускладнюються, з

метою формування, закріплення та вдосконалення практичних навичок і вмінь учнів. Методикою виконання вправ визначаються загальні умови, які сприяють успішному їх застосуванню, а саме:

- якісна підготовленість педагога, його уміння враховувати індивідуально-психічні особливості учнів;
- розуміння учнями мети вправи, змісту і послідовності її виконання;
- дотримання доступного ритму, методично правильного чергування дій, що вимагають від учнів посиленого розумового і фізичного напруження;
- послідовність і системність у виконанні вправ, поступове підвищення самостійності учнів під час їх відпрацювання;
- поступове ускладнення і зміна умов виконання вправ;
- систематичний контроль викладача за ходом виконання вправ і відповідна постійна допомога учням у подоланні труднощів і помилок;
- формування в учнів навичок самоконтролю і самооцінки виконаних дій.

Очевидно, що емпіричний метод слід розуміти, як використання у педагогіці віками накопиченого досвіду, який передається у різних формах студенту. Застосування емпіричних методів одними викладачами дає добрі результати, а іноді феноменальні, а інші викладачі – таких результатів не отримують. Це можна пояснити деякими причинами:

- дотримання системності у навчанні;
- педагогічними здібностями викладача;
- ступенем урахування викладачем професійної мотивації студента та його можливостей виконання вокальних творів;
- дотримання художнього і технічного розвитку голосу студента.

Метод виховання актора-вокаліста повинен заключати в собі прийоми, які направлені на можливо більш повне виявлення творчих можливостей і здатність до співу, а також розвиток цих даних. Все це повинно виходити не тільки з емпірики, а і з науки. Для сприяння розвитку вокально-технічних навичок викладач повинен користуватись відповідними умовами, а саме: педагогічними, психологічними, методичними.

Процес вокальної підготовки актора включає в собі цілу низку знань, навичок, умінь, основ професійної майстерності складових дисциплін, як сценічна мова, техніка сценічної мови, постановка голосу (вокал). Утворення вокально-технічних навиків залежить не тільки від уміння викладача і здібностей студента, а і від ряду закономірностей, що пов’язані з діяльністю центральної нервової системи.

Самий звичайний звук людського голосу є результатом руху цілого ряду м’язів і зчленувань голосового апарату. Під час співу ці рухи надзвичайно різноманітні; ними визначається сила, висота, темброві фарби голосу, тривалість звуку, його динаміка і подача слова. Головним завданням вокальної підготовки актора є усвідомлення „дисциплінованого” руху м’язової системи голосового апарату, тобто навчання рухомому навичку під час співу.

Так як рухомі навички зі своїми фізіологічними механізмами являються умовними рефлексами, то можна сказати, що загальні закони умовних рефлексів відносяться і до вокально-технічних навиків. Постановка голосу актора (на заняттях з вокалу) це процес встановлення правильного взаємозв’язку окремих частин голосового апарату. Отже, яким чином цей взаємозв’язок здійснюється? На це запитання може дати відповідь учення І.П.Павлова про вищу нервову діяльність. Голосовий апарат працює цілісно та автоматично. Процес співу здійснюється за допомогою системи периферичних механізмів, а саме: орган слуху та весь звукоутворюючий рухомий апарат (легені, гортань глотка, язик губи). Вся їх робота регулюється центральною нервовою системою та знаходиться у тісному взаємозв’язку.

Анатомічна картина голосового апарату дуже складна, але необхідна для розуміння актором процесу формування вокальних звуків. М’язи голосового апарату під час фонації знаходяться у певному взаємовідношенні. Цей процес має назву координація голосу. Координація, тобто злагоджена робота м’язів голосового апарату, яка направлена виконавцем на виконання технічних завдань, при різних умовах розвитку актора може бути більш чи менш досконалою. Тому координацію голосу слід вважати якісною характеристикою звукоутворення вокального звуку.

Координація у співі зв’язується з м’язовими рухами в області гортані, ротової порожнини, органів слуху та дихання. Але самі по собі м’язи рухатись не можуть. Голосовий апарат є периферією центральної нервової системи, яка пов’язана з головним мозком нервовими шляхами. По цим нервовим шляхам протікають нервові імпульси, від характеру і сили яких залежать ті чи інші рухи м’язової системи голосового апарату, а значить той чи інший звук, та чи інша якість.

Тому, викладачі з вокалу мають звернути увагу на методи та методику вокальної підготовки актора, насамперед у початковий період формування голосу. Розмаїття методичних прийомів та індивідуальний підхід до кожного студента ні в якій мірі не повинні порушувати загальних принципів та методів підготовки актора засобами вокалу.

Вокальна педагогіка минулого приділяла мало уваги психології співу. Але відомо, що педагогіка

започаткована на знаннях з психології. Тому викладач, який порушує питання дидактики та виховання творчої особистості повинен бути психологом.

Вокальний спів є складним психофізіологічним моментом, в якому тісно переплітаються інтелектуальні, емоційні та вольові процеси. У свідомому оволодінні вокально-технічними та виконавськими навичками психіка співака-актора відіграє велику роль і у багатьох випадках вирішує кінцевий результат у навчанні співу.

Великим педагогічним мистецтвом є не нав'язування своїх методів, а терпеливе систематичне створювання сприятливого підґрунтя для свідомого сприйняття цих методів. Одним з перших і найбільш важливих моментів у роботі над звукоформуванням у студента є спостерігання за процесом дихання, як одного з головних умов правильного утворювання професійного вокального звуку.

У вправах для розвитку голосу необхідно дотримуватись принципу суворої послідовності: від вправ у повільному темпі до більш швидких; від вправ, що займають маленьку частку діапазону – до вправ, що обіймають весь діапазон голосу тощо.

Вокальні навички утворюються швидше за таких умов, коли студент, що навчається прагне до розуміння дії, усвідомлення своїх помилок та може відрізнити хороший результат від поганого. Стикаючись зі складнощами під час виконання вокального завдання, студент під керівництвом викладача більше звертає увагу на причини своїх недоліків, знаходить засоби для подолання технічних труднощів, пов'язує ці засоби з хорошим результатом. У студента під час виконання окремих вправ виникають певні спостереження, порівняння, пошуки нових прийомів, він поступово відмовляється від старих дій, тобто виникає свідомий процес, який потрібен для успішного вдосконалення вокальної техніки. Наприклад, актор виконує конкретний вокальний твір, в якому використовуються певні сценічні рухи, при цьому він повинен донести до слухача образне, художнє виконання твору. В цьому випадку завдання викладача полягає у тому, що він послідовно, методично, систематично доводить вокальний матеріал до автоматичного виконання.

Усвідомлення завдань, свідомий характер їх рішення, фіксування результату на кожному етапі навчання сприяє формуванню вокальної техніки виконавця в більшій мірі. Але тільки одного свідомого розуміння завдання не забезпечує його правильного рішення. Тому викладач повинен не тільки ставити посильні завдання, а ще й мобілізувати позитивний досвід студента, доповнювати все це конкретними вказівками, які допоможуть студенту скласти правильне судження про окремі елементи процесу навчання.

Свідоме відношення до виконання певної вокально-технічної задачі неможливе без мобілізації таких пізнавально-психологічних процесів як пам'ять та увага. І.М.Сєчєнов писав: „Запам'ятовування, накопичуючись помірно у людини, складає весь його розумовий зміст, всю його розумову достатність… воно складає розумовий запас, з якого людина черпає елементи… розвиток укорінюється у повторенні вражень при можливо більшій різноманітності умов сприйняття як суб'єктивних, так і об'єктивних " [1]. Різноманітні види пам'яті (механічна, логічна, емоційна, рухома, слухова) мають велике значення у розвитку вокально-технічних навичок. Особливу роль відіграє слухова та рухома пам'ять. Свідоме запам'ятовування м'язових відчуттів у процесі вдосконалення голосового навичка складає суттєву сторону навчання співу. Так наприклад, виконавець, який досягнув доброго звучання під час кантиленного співу, краще закріплює це звучання тоді, коли намагається запам'ятати ті м'язові відчуття, що супроводжують рівне подання дихання під час співу.

Найкращий засіб розвитку вокальної пам'яті у всіх її видах – це запам'ятовування невеличких завдань, поступове їх збільшення та постійне повторення. У справі виховання пам'яті міцним фактором є увага та зосередження. Для того, щоби показ викладача певних вправ та їх теоретичне пояснення фіксувались пам'яттю, необхідна зосереджена увага студента.

Процес набуття вокальних навичок – це певний процес трудових зусиль. Вагомий результат ми маємо тоді, коли увага студента, що направлена на рішення конкретного завдання стає стійкою. Викладач для роботи над розвитком вокальних навичок повинен вибрати такі вокальні твори, що представляють для студента певний інтерес. Поступове заглиблення в матеріал, устремління до виявлення в ньому нових сторін розвиває у студента зосередженість уваги. Завдання викладача полягає в умінні акцентувати увагу студента на кожному етапі вивчення матеріалу на особливостях твору. Так наприклад, на початку роботи над твором викладач зосереджує увагу студента на змісті твору, потім увага переноситься на його стильові особливості. Далі викладач звертає увагу на вокально-технічні прийоми, за допомогою яких розкривається задум композитора. В результаті такого поетапного вивчення музичного твору, шляхом зосередження уваги на його різноманітних сторонах, випрацьовується здатність концентрації уваги під час виконання твору в цілому.

Під час роботи над розвитком вокально-технічних навичок велике значення мають і вольові здібності студента. Але вольові процеси не бувають вродженими, вони виникають та розвиваються у зв'язку із суспільною та професійною діяльністю людини. Однією з важливіших завдань викладача є розвиток таких якостей студента як працездатність, наполегливість у роботі, дисциплінованість, увага.

Педагогічний досвід показує, що легкі завдання не придатні для виховання волі. Навчальний матеріал повинен представляти певну складність і тільки подолання цієї складності має велике значення у вихованні волі.

У формуванні правильного природного народження вокального звука вольові зусилля студента повинні бути направлені на легку атаку звука та вільне положення гортані. Роль викладача тут велика: він концентрує увагу студента та збирає його волю на таких діях, які стають базовими у набутті вокально-технічних навичок. Тільки тоді, коли загальні прийоми засвоєні до „автоматичного" виконання, можна переводити увагу студента на наступні елементи формування голосу як збільшення діапазону, введення динамічних відтінків тощо.

Під час формування вокальних навичок психологічні здібності виконавця (пізнавальні, чуттєві, вольові) знаходяться у взаємозв'язку обумовлюють один одного та грають дуже важливу роль як у вихованні та навчанні актора-співака, так і у формуванні його голосової техніки. Все навчання майбутнього фахівця пов'язано з вдосконаленням ряду психічних процесів – волі, уваги, пам'яті тощо та впливає на кінцевий результат.

Процес свідомого засвоєння того чи іншого вокально-технічного навичка відбувається під час впливу на роботу голосового апарату шляхом показу викладачем та подальшим поясненням. Показ викладача має велике значення та силу, так як він цілісно організовує голосову функцію студента, водночас впливаючи на його емоційну та вольову сфери. Показ має значення тоді, коли викладач бездоганно володіє манерою співу, крім того показує студентові все те, що не представляє для нього великої технічної трудності.

Найбільш сильне та яскраве враження студент отримує від показу, що супроводжується теоретичним поясненням. Проте після показу та пояснення студент не може відразу досягти необхідного звучання, для цього потрібен певний час. Під враженням від показу та пояснення у студента руйнуються стереотипні прийоми та розпочинається напрацювання нових. Початок нового заключається у певному засвоєнні манери звукової подачі, без аналізу деталей роботи голосового апарату. Адже у самому процесі сприйняття показ є елемент підсвідомого та інтуїтивного розуміння. Тільки тоді, коли студент розпочинає усвідомлювати м'язові та слухові відчуття, що виникають в результаті показу та теоретичного пояснення викладача, відбувається аналіз деяких подробиць свідомого засвоєння конкретного навичка.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що правильно знайдені педагогічні методи застосування вокальних навичок ( психологічні процеси) та прийоми образного впливу сприяють знаходженню необхідної вокальної установки під час формування голосу актора. Кожен викладач з дисципліни вокал повинен не тільки мати співочий досвід і педагогічний талант, а і володіти знаннями із суміжних наук – фізіології, психології, загальної педагогіки, дотримуватись системності у навчанні, враховувати ступінь устремління студента до реалізації поставлених цілей, вокальні здібності та можливості їх застосування у професійній підготовці актора. Безумовно, що процес співу – це дуже складний механізм і базується на творчій інтуїції виконавця. І далеко не кожен актор може довести свій голос до вершин художнього та технічного вдосконалення. Але якщо актор володіє комплексом спеціальних задатків, то подальший розвиток голосових можливостей залежить від методу навчання, в якому враховується вся складність процесу формування співочих навичок. Розуміння основних закономірностей, які формують та розвивають актора-співака, їх творче застосування у педагогічній практиці – одна з головних завдань формування професійного голосу актора засобами вокального мистецтва.

Ефективне розв'язання зазначеної проблеми, якість отриманих результатів залежатиме від створення відповідних педагогічних умов. Педагогічними умовами продуктивності процесу підготовки акторів засобами вокалу можуть бути обставини, що сприяють розвитку творчої активності, реалізації творчого підходу до розв'язання проблеми вокальної підготовки, активізації потенціалу особистості студента, забезпеченню позиції активних суб'єктів діяльності.

## ЛІТЕРАТУРА


1. Сєченов І.М.. Вибрані твори. – М.: Учпедгіз, 1953. С. 258 – 259.
2. Вопросы вокальной педагогики. Сб. статей. /Сост. А.Яковлева. Вып.7. – М.: Музика, 1984. – 214с., нот.
3. Емельянов В.В. Развитие голоса. Координация и тренинг. – Серия «Мир медицины» - СПб.: Издательство «Лань», 2000. – 192 с.
4. Кочнева И., Яковлева А. Вокальный словарь. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1988. – 70с.
5. Морозов В. П. О резонансной природе высокой и низкой певческих формант//Сб. трудов XI Сессии Российского Акустического Общества. М. , 2001. Т. 3
6. Яковлєв А.В. Физиологические закономерности певческой атаки. / Тренировочные упражнения для вокалистов. – Л.: Музика, 1971. – 64с.
7. Люш Д. Развитие и сохранение певческого голоса. – К.: «Музична Україна», 1988. – 144с.